

Grzegorz Piątkiewicz¹

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

ORCID: 0000-0001-7045-0902

Wpływ nurtu behawiorystycznego i ewolucyjnego na kryminalistę w odniesieniu do Żandarmerii Wojskowej

Influence of the behavioristic and evolutionary trend
on the criminal in relation to the Military Police

Wstęp

Celem przedmiotowym artykułu jest próba opisanie wpływu nurtu behawiorystycznego i ewolucyjnego na kryminalistę w odniesieniu do Żandarmerii Wojskowej, poprzez wskazanie znaczenia psychologii behawiorystycznej i ewolucyjnej w kryminalistyce, a także tego, w jaki sposób Żandarmeria Wojskowa realizuje swoje ustawowe zadania w obszarze kryminalistyki. Autor podjął próbę wykazania istotności wymienionych nurtów psychologicznych z dwóch podstawowych powodów. Po pierwsze, jest żołnierzem Żandarmerii Wojskowej, która to na podstawie Ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych realizuje między innymi zadania mające na celu zwalczanie oraz przeciwdziałanie szeroko rozumianej przestępczości w Wojsku Polskim, po drugie, psychologia behawiorystyczna oraz ewolucyjna są nierozłączną składową psychologii kryminalistycznej (Ho-

---

¹ Grzegorz Piątkiewicz: dr, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Żandarmeria Wojskowa, e-mail: gregpiatkiewicz@gmail.com

łyst, 2018), która to odgrywa fundamentalną rolę w funkcjonowaniu priorytetowych dla Żandarmerii Wojskowej pionów: dochodzeniowo-śledczego i operacyjno-rozpoznawczego. W tym miejscu należy zaznaczyć, że psychologia kryminalistyczna jest jednym z obszarów psychologii stosowanej, ma swój własny obszar badań i jest ściśle powiązana z podstawowymi działami psychologii (Hołyst, 2018).

Psychologia kryminalistyczna to dziedzina nauki, która jest wykorzystywana przez organy ścigania, przyczynia się do efektywniejszego zwalczania przestępczości, czego wynikiem jest wzrost bezpieczeństwa społecznego (Hołyst, 2018). Żandarmeria Wojskowa, realizując ustawowe zadania, wykorzystuje wywodzące się z psychologii kryminalistycznej zagadnienia wpływające na zwiększenie efektywności czynności takich jak: przesłuchanie, kierowanie rozmową, profilowanie przestępców na podstawie *modus operandi*, diagnozowanie procesów motywacyjnych przestępców, analizowanie działalności organizacji przestępczych, motywacji zachowań przestępczych oraz społecznych strategii zapobiegania przestępczości.

W artykule przedstawiono i porównano współczesne nurty psychologii behawioralnej i ewolucyjnej ze wskazaniem ich wpływu na kryminalistykę, na przykładzie Żandarmerii Wojskowej.

Teoretyczne ujęcie psychologii behawiorystycznej, ewolucyjnej i kryminalistycznej

Współczesna psychologia zawdzięcza swój obecny kształt między innymi takim nurtom jak behawioryzm, psychoanaliza, podejście poznawcze oraz psychologia humanistyczna (Kozielecki, 1998). Natomiast psychologia ewolucyjna jest pewnego rodzaju spoiwem pomiędzy współczesną psychologią oraz biologią ewolucyjną. Przyświeca jej idea, iż każda istota ludzka przychodzi na świat wyjątkowo wyposażona i przygotowana do przetwarzania określonego typu informacji (Buss, 2004).

Psychologia behawiorystyczna

Zaangażowanie w rozwój nauki, na przykład Freuda i Pawłowa, było podstawą do stworzenia nowych portretów psychologicznych, szczegółowo opisujących prawa rządzące ludzkimi zachowaniami. Między innymi dzięki nim powstała behawiorystyczna koncepcja człowieka (Kozielecki, 1997).

Dynamiczny rozwój behawioryzmu zawdzięczamy takim uczonym jak Thorndike, Tolman i Skinner. Dzięki ich opracowaniom behawioryzm stał się bardziej dojrzały i klarowny (Kozielecki, 1997). Behawioryzm nigdy nie spotykał się z powszechnym uznaniem (Kozielecki, 1997), ponieważ zawsze wywoływał kontrowersje, jak np. teoria La Mettriego, według którego człowiek jest tylko maszyną (Burrhus, 2000). Z kolei Romanes, który zaliczał się do naturalistów, próbował wykazać, iż zwierzęta posiadają świadomość. Jego teorie zostały zanegowane przez Lloyda Morgana, który sformułował Zasadę Oszczędności (Burrhus, 2000).

Wyjaśnienie przejawów świadomości i rozumowania u zwierząt zapoczątkowało podjęcie prób wyjaśnienia powyższej kwestii odnośnie do człowieka, bo jeżeli udało się to ze zwierzętami, to dlaczego nie uda się z człowiekiem? John B. Watson był pierwszym badaczem, który zaproponował, aby psychologię rozpatrywać jako naukę o zachowaniu poprzez zanegowanie istnienia wyobraźni (Burrhus, 2000). Natomiast badaczem, który dostarczył behawioryzmowi argumentów mówiących o tym, że procesy psychiczne nie wymagają świadomości, był Zygmunt Freud (Burrhus, 2000).

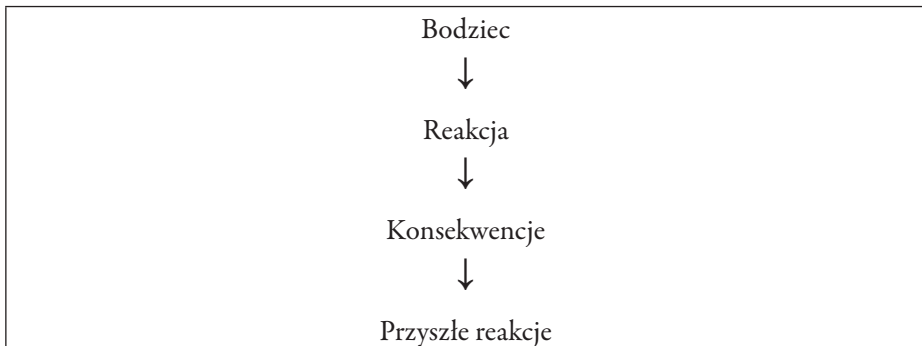
Koncepcja behawiorystyczna stworzona przez Skinnera – którego Kozielecki (1997) uważa za jednego z najwybitniejszych psychologów drugiej połowy naszego stulecia – jest prosta i klarowna. Według opracowanej koncepcji zachowanie człowieka, jego osiągnięcia w pracy, pracy twórczej i uczeniu się, jakość kontaktów interpersonalnych, a także działalność organizacyjna są zależne od jego wyposażenia genetycznego oraz środowiska społecznego i fizycznego. Natomiast ludzkim zachowaniem sterują środki masowego przekazu, partie polityczne, system szkolny, sytuacja rodzinna oraz instytucje kulturalne (Kozielecki, 1997). System zachowań człowieka jest w znacznym stopniu odwzorowaniem systemu środowiska, w którym funkcjonuje osoba. Przeprowa-

dzione przez Skinnera badania potwierdzały, że pracownik firmy wytwarzającej narzędzia metodą warsztatową zupełnie inaczej reagował niż pracownik pracujący przy zautomatyzowanej taśmie. Model pracy mniej zmechanizowanej pozwalał na regulowanie tempa pracy, rozwijał samodzielność pracownika oraz kontakty osobiste z kolegami. Z kolei praca przy zautomatyzowanej taśmie powodowała, iż człowiek zaczynał funkcjonować schematycznie, a także w znaczny sposób upraszczała relację z kolegami (Kozielecki, 1997).

Opracowana przez Watsona **koncepcja S–R** (z ang. *stimulus–response*) wskazuje na to, że każde zachowanie można zdefiniować jako: **bodziec** → **reakcja**. W przedmiotowej koncepcji Watson wykazał związek pomiędzy określonym bodźcem a reakcją organizmu na niego. Wskazał na to, że u każdego nowonarodzonego dziecka jesteśmy w stanie wykształcić dowolny zbiór cech budujących jego charakter. W ten sposób nawiązywał do filozofii Arystotelesa, uważającego, że każdy człowiek rodzi się jako czysta tablica (łac. *tabula rasa*), która zapełnia się na podstawie przeżywanych w ciągu swojego życia doświadczeń (Kokcińska, Kaleta, 2015).

Skinner z kolei zaproponował podejście, które różni się od podejścia Watsona, który to opierał się tylko na samych podstawach behawioryzmu metodologicznego. Według Skinnera powinno się skupiać przede wszystkim na określaniu związku przyczynowo-skutkowego, a nie tylko na opisie poszczególnych zachowań (Kokcińska, Kaleta, 2015).

Tabela 1. *Schemat Skinnera*

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Kokcińska, Kaleta (2015).

Przedstawione koncepcje **bodziec – reakcja** szukają podłoża zachowania nie tyle w osobowości, co w zewnętrznym środowisku, w którym funkcjonuje człowiek (Kozielecki, 1997). W tym miejscu należy wskazać, iż współcześni behawiorysty nie twierdzą, że środowisko steruje człowiekiem, ale zmierzają w kierunku, który pokazuje, że zachowanie ludzkie jest sprawcze, ponieważ wpływa na ukształtowanie środowiska, przez co człowiek może być kierowany przez środowisko całkowicie ukształtowane przez niego (Kozielecki, 1997).

Psychologia ewolucyjna

Nurt ten jest stosunkowo młodą gałęzią nauki wywodzącą się z paradygmatu ewolucjonistycznego, bazującą na teorii ewolucji. W tym nurcie kluczowe jest pojęcie adaptacji, przez którą jest rozpatrywana sensowność naszych najważniejszych emocji, zachowań oraz sposobów myślenia. Do głównych przedstawicieli psychologii ewolucyjnej możemy zaliczyć, Stevena Pinkera, Davida Bussa, Leda Tooby'ego i Johna Cosmidesa. Według dwóch ostatnich psychologia ewolucyjna bazuje na kilku podstawowych założeniach, które zostały przedstawione w poniższej tabeli (Tooby, Cosmides, 2005).

Tabela 2. Podstawowe założenia psychologii ewolucyjnej

Lp.	Założenie	Opis
1.	Mózg ma formę komputera zaprojektowanego przez dobór naturalny do pozyskiwania informacji ze środowiska zewnętrznego.	Pozyskane dane służą do wywoływania określonych zachowań oraz do regulacji procesów fizjologicznych. Poszczególne „programy” ludzkiego umysłu zostały uformowane przez dobór naturalny, który selekcjonował te, które pozwalały skutecznie rozwiązywać problemy adaptacyjne.
2.	Zachowania człowieka są efektem związanym z odpowiedzią ewolucyjnie ukształtowanego mózgu na pozyskaną ze środowiska zewnętrznego Informację.	Aby badać i zrozumieć określone zachowanie, konieczna jest znajomość zarówno informacji, które je inicjują, jak i konstrukcji mentalnych programów, które powodują dane zachowania.

3.	Kognitywne programy ludzkiego mózgu są adaptacjami.	Istnieją, ponieważ zachowania przez nie inicjowane u naszych przodków pozwalały im przeżyć i przedłużyć gatunek.
4.	Kognitywne programy ludzkiego mózgu.	Nie muszą być obecnie adaptatywne – na pewno jednak były takie w środowiskach, w których żyli nasi ewolucyjni przodkowie.
5.	Umysł ludzki to nie jedno uniwersalne i niespecyficzne narzędzie, lecz wiele wyspecjalizowanych programów zaprojektowanych przez dobór naturalny do rozwiązywania konkretnych problemów adaptacyjnych.	Dany mechanizm kognitywny jest skuteczny w specyficznej domenie definiowanej przez określony problem adaptacyjny. Podobnie jak różnymi funkcjami w organizmie zajmują się różne organy (a nie jeden wielofunkcyjny organ), tak i w przypadku mózgu, istnieje wiele wyspecjalizowanych mechanizmów psychologicznych odpowiadających za różne problemy, z którymi człowiek musi się mierzyć (Fodor, 1983).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Pawłowski, Danel (2009).

Fundamentem psychologii ewolucyjnej są założenia teorii ewolucji Karola Darwina. Głównym wkładem Darwina do biologii ewolucyjnej była opracowana przez niego teoria doboru naturalnego. Wymieniona teoria odnosiła się do trzech podstawowych czynników: zróżnicowania, dziedziczenia oraz doboru (Hołyst, 2018). Należy zaznaczyć, że to dzięki teorii doboru naturalnego nauki biologiczne uzyskały jednorodność. Ponadto miała ona również wpływ na wyjaśnienie procesu przyczynowego, a także umieściła wszystkie gatunki żywych stworzeń w jednym drzewie genealogicznym.

Mendel dzięki swojej pracy naukowej uzupełnił w znaczący sposób stworzoną przez Darwina teorię doboru naturalnego. Dzięki wzbogaceniu przedmiotowej teorii o pracę Mendla stworzono nowy ruch naukowy nazywany nową syntezą. Na podstawie tej teorii ustalono, że dziedziczenie nie polega na łączeniu się cech rodziców, lecz na przekazywaniu cech jednostkowych. Ustalono, iż geny nie mieszają się, ponieważ są przekazywane przez rodziców potomstwu w formie nietkniętych pakietów (Hołyst, 2018).

Teoria dostosowania łącznego, której autorem jest W.D. Hamilton, pozwoliła w lepszy sposób zrozumieć proces doboru naturalnego i w pewien sposób rozwiązała problem altruizmu. Wyjaśnione zostało, w jaki sposób żywe organizmy ponoszą koszty na rzecz innych organizmów, jeżeli te organizmy noszą kopie tych samych co one genów (Hamilton, 1964).

Podczas gdy w biologii ewolucyjnej dochodziło do znaczących zmian, psychologia zmierzała do połączenia się z teorią ewolucji. W tym miejscu należy zaznaczyć, iż to Freud, poprzez stworzenie teorii instynktów zachowania życia oraz instynktów seksualnych, zwrócił jako pierwszy uwagę na kwestię seksualności oraz walki o byt. Było to spójne z darwinowskim rozróżnieniem doboru naturalnego i płciowego. Pomimo tego w latach dwudziestych XX w. amerykańska psychologia została zdominowana przez radykalny behawioryzm i odwróciła się od koncepcji ewolucji (Hołyst, 2018).

Na proces selekcji naturalnej nie mają wpływu takie czynniki jak wartość czy pojęcia dobra i zła. Naturalna selekcja funkcjonuje na zasadzie procesu reprodukcji genu różnicowego w wyniku powstałych różnic w dziedzicznym schemacie. Proces selekcji, powtarzany przez wiele pokoleń, skutkuje ewolucją adaptacji, która istnieje tylko dlatego, iż przyczyniła się w sposób bezpośredni lub pośredni do sukcesu rozrodczego swoich nosicieli. Cechy prowadzące do sukcesu w replikacji ewoluują. Ewolucja procesu selekcji produkuje wiele produktów, które możemy określić jako dobre lub złe. Do złych produktów możemy zaliczyć między innymi zachowania prowadzące do narzucenia ogromnych kosztów dostosowania innej osobie lub grupie (Duntley, Buss, 2008).

Psychologia ewolucyjna ma szerokie zastosowanie i jest bardzo często wykorzystywana w psychologii kryminalistycznej, w szczególności jeżeli chodzi o badania przestępstw. W psychologii ewolucjonistycznej miejsce czynów uważanych za złe jest na samym końcu grupy kosztów istotnych dla reprodukcji – działania, które narzucają ofiarom bardzo duże koszty dostosowania, przez co te koszty będą traktowane jako największe zło. W związku z powyższym osądy przestępcy i ofiary zawsze będą się różnić co do stopnia przypisania zła tym czynom (Baumeister, 1997). Możemy to zobrazować na przykładzie nadeptnięcia na palec, które będzie uważane jako irytujące, natomiast nie będzie zaklasyfikowane jako zło, chyba że ta czynność będzie się powtarzała

notorycznie przez długi czas. Hołyst (2018) pisze, że jeszcze większym przejawem zła będą między innymi gwałt, okaleczenie, rabunek, morderstwo, tortury, itp. Ten rodzaj zła można podzielić na kategorie dokonane z premedytacją (morderstwo złośliwe, popełnione na bezbronnych dzieciach) lub wybaczone, uzasadnione czy altruistyczne (np. zabójstwo w obronie gwałconej nastoletniej dziewczynki).

Według nurtu ewolucjonistycznego ocena stopnia zła i dobra danej osoby jest w pewien sposób zależna od stopnia genetycznego pokrewieństwa z osobą, która jest obciążona kosztami lub obdarzona korzyściami (Hołyst, 2018).

Przedstawione informacje na temat zastosowania nurtu ewolucyjnego w psychologii kryminalistycznej wskazują na to, że zagadnienie agresji ma wiele ograniczeń. Najbardziej czytelnie obrazuje to brak możliwości wyjaśnienia (jak na razie), dlaczego z grupy trzech żonatych mężczyzn, którzy doświadczyli niewierności swoich żon, jeden zabija niewierną małżonkę, drugi ją pobija, a trzeci pójdzie upoić się alkoholem.

Na podstawie przeprowadzonej analizy dostępnej literatury dotyczącej zastosowania psychologii ewolucyjnej w praktyce badań przestępczych możemy wyróżnić kilka podstawowych pojęć i zasad, przedstawionych w poniższej tabeli.

Tabela 3. *Podstawowe pojęcia i zasady wykorzystywane w psychologii ewolucyjnej*

Pojęcie	Zasada
Interakcyjny charakter ludzkich działań – psychologia ewolucyjna kładzie na ten element bardzo duży nacisk, między innymi poprzez wyodrębnienie sytuacji, w której specyficzne cechy agresora mogą doprowadzić do zachowań agresywnych, traktowanych jako taktyczne rozwiązanie (Hołyst, 2018).	Przemoc występuje zarówno na górze oraz na dole drabiny społecznej – dla mężczyzn którym zagraża wykluczenie z reprodukcji agresja może stanowić jedyne wyjście. Policyjne statystyki wskazują, iż mężczyźni samotni oraz ubodzy zabijają częściej niż żonaci i zamożni (Wilson, Daly, 1985).

<p>Największe zło – morderstwo z premedytacją, żadne inne ludzkie zachowanie nie narzuca większych kosztów dostosowania na ofiarę (Buss, 2004).</p>	<p>Ewolucyjna logika agresji przeciw osobnikom tej samej płci – według Bussa wynika z niej, iż mężczyźni będą się angażować częściej od kobiet w niebezpieczne przedsięwzięcia. Posługiwanie się szczególnie niebezpiecznymi formami agresji w głównej mierze cechuje młodych mężczyzn (Buss, 2001).</p>
<p>Strategie rywalizacji o partnera – w ich zakres wchodzi wysyłanie sygnałów wabiących oraz werbalne upokarzanie rywali (Buss, Dedden, 1990).</p>	<p>Agresja nie jest zjawiskiem jednolitym – w jej skład wchodzi wiele strategii, które zostają ujawnione w specyficznych okolicznościach (Hołyst, 2018).</p>
<p>Strategiczna zbieżność – jest to stopień spokrewnienia danych jednostek z osobą sprzymierzoną w celu osiągnięcia konkretnego celu (Duntley, Buss, 2008).</p>	<p>Dymorfizm płciowy oraz brutalna rywalizacja między samcami to stały element ewolucji gatunku ludzkiego – większość mężczyzn odziedziczyła po swoich przodkach pewnego rodzaju mechanizmy psychiczne reagujące na pewnego rodzaju sytuacje, w których agresja jest najskuteczniejszym narzędziem służącym do rozwiązania problemu adaptacyjnego (Buss, 2001).</p>
<p>Teoria radzenia sobie z błędem – według niej ludzie na drodze ewolucji ukształtowali skłonności poznawcze pozwalające na unikanie wysokich kosztów, a zarazem niepominania ważnych korzyści, w czasie podejmowania decyzji w warunkach niepewności (Haselton, Buss, 2000).</p>	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Duntley, Buss (2008); Wilson, Daly (1985); Buss, Dedden (1990); Buss (2001); Buss (2004); Haselton, Buss (2000); Hołyst (2018).

Przedstawione pojęcia i zasady, które są wykorzystywane w psychologii ewolucyjnej, a co za tym idzie, w kryminalistyce, pomagają nam w pewien sposób zobrazować obszerność naukowej wiedzy stosowanej praktycznie w zwalczaniu, zapobieganiu i przeciwdziałaniu przestępczości.

Psychologia behawiorystyczna i ewolucyjna – porównanie

Przedmiotowe nurty zostały podzielone na cztery podstawowe kategorie, do których możemy zaliczyć: pogląd na naturę człowieka, determinanty zachowania, główny temat badań oraz badania podstawowe. Na tej podstawie możemy stwierdzić, iż jeżeli chodzi o pogląd na naturę człowieka, to psychologia behawioralna jest ukierunkowana w stronę regulacji na bodźce i daje się modyfikować. Natomiast psychologia ewolucji jest przystosowana do rozwiązywania problemów epoki plejstocenijskiej. Z kolei determinanty zachowania w psychologii behawioralnej są badane na podstawie środowiska i warunków bodźcowych, a jeżeli chodzi o nurt ewolucjonistyczny, to opiera on swoje badania na podstawie przystosowania i sygnałów środowiskowych służących przetrwaniu. Głównym tematem badań w psychologii behawioralnej są specyficzne reakcje zewnętrzne, natomiast w psychologii ewolucji są to przystosowania psychiczne ukształtowane w drodze ewolucji. Ostatnią porównywaną kategorią są badania podstawowe dla danego kierunku, w tych badaniach nurt behawioralny koncentruje się na zachowaniu, jego przyczynach bodźcowych oraz konsekwencjach, z kolei psychologia ewolucyjna zwraca się ku mechanizmom psychicznym w kategoriach funkcji przystosowawczych ukształtowanych w drodze ewolucji (Hołtys, 2018).

Wpływ nurtu behawiorystycznego i ewolucyjnego na kryminalistykę

Praktyczne problemy psychologii kryminalistycznej mają przede wszystkim związek z kwestiami ujawniania sprawców przestępstw przez osoby pokrzywdzone, a także przez osoby, które mogą być potencjalnymi ofiarami. Według Hołysty (2018) opisane kwestie są związane z dziedziną kryminologii zajmującą się ofiarami przestępstw oraz badaniem ich roli w genezie przestępstwa, zwłaszcza ustaleniem czynników tworzących podatność na stanie się ofiarą przestępstwa oraz metod zapobiegania temu, czyli wiktymologią. Przeprowadzone badania wskazały na to, że wysoki poziom poczucia zagrożenia

przestępczością w pewien sposób może przyczyniać się do powstrzymania ofiar przed składaniem doniesienia o popełnieniu przestępstwa (Hołyst, 2011). Co więcej, ustalono, że u osób poszkodowanych często występuje poczucie altruistycznego strachu przed wiktyimizacją, czyli obawa o życie lub zdrowie członków rodziny (w szczególności dzieci) lub innych bliskich osób (Warr, 1992). Wskazane prawidłowości poczucia zagrożenia są jednymi z ważniejszych informacji, które zawsze powinny być brane pod uwagę przy wyborze odpowiedniej strategii w postępowaniu z osobami pokrzywdzonymi. Hołyst (2018) zaproponował zdefiniowanie psychologii kryminalistycznej jako „nauki o psychologicznych aspektach działań dotyczących: ustalania faktu popełnienia przestępstwa i sposobu jego popełnienia, wykrywania sprawców przestępstw oraz zapobiegania przestępstwom i innym zjawiskom patologicznym, bezpośrednio lub pośrednio, warunkującym zachowania przestępcze”.

Istotne jest, aby psychologia kryminalistyczna nie była nauką hermetyczną, nurty behawiorystyczne i ewolucyjne są jej nieodłączną częścią (Hołyst, 2018). Wskazane w artykule nurty psychologiczne przyczyniają się między innymi do rozwoju takich obszarów kryminalistyki jak: typowanie sprawców przestępstw, profilowanie sprawców przestępstw (Jackson, Bekerian, 1997), ekspertyzy psychologiczne (Grcar, Jaskiewicz-Obydzińska, 1981), oceny zeznań i wyjaśnień (Hołyst, 2018).

Kryminalistyka w Żandarmerii Wojskowej

Żandarmeria Wojskowa (ŻW) jest wyspecjalizowaną formacją, świadomą ważności roli nauki w przeciwdziałaniu, wykrywaniu i zwalczaniu przestępczości w środowisku wojskowym.

Specyficzna grupa społeczna, jaką są żołnierze, a także środowisko realizowanych zadań, do którego możemy zaliczyć między innymi jednostki wojskowe, poligony, rejony działań poza granicami państwa, tj.: Irak, Liban, Bośnia i Hercegowina, Kosowo, Rumunia, Włochy i Turcja, wymagają od żołnierzy ŻW profesjonalizmu i szerokiego zakresu wiedzy. W szczególności, jeżeli chodzi o prowadzenie czynności dochodzeniowo-śledczych oraz operacyjno-rozpoznawczych.

W celu zwiększenia skuteczności realizacji opisanych zadań w Żandarmerii Wojskowej powstała wyspecjalizowana szkoleniowa jednostka „Centrum Szkolenia ŻW w Mińsku Mazowieckim”. Kluczowym zadaniem Centrum Szkolenia ŻW jest działalność dydaktyczna, czyli szkolenie kadr ŻW. Szkolenia i kursy są realizowane dla oficerów, podoficerów i szeregowych zawodowych, w celu przygotowania żołnierzy ŻW do objęcia pierwszych stanowisk służbowych, podwyższenia ich kwalifikacji zawodowych, a także przygotowania do misji zagranicznych (CSZW, b.d.).

Ponadto, w Centrum Szkolenia ŻW w Mińsku Mazowieckim funkcjonuje specjalistyczne laboratorium kryminalistyczne, którego celem jest między innymi: badanie śladów oraz przedmiotów zabezpieczonych na miejscu zdarzenia, prowadzenie oględzin. Laboratorium dysponuje również specjalistycznym sprzętem, między innymi skanerem 3D pozwalającym na rekonstrukcję wydarzeń, a także zabezpieczenie śladów kryminalistycznych na potrzeby dalszych badań. Kadra Centrum Szkolenia w obszarze kryminalistyki współpracuje między innymi z Policją, Strażą Graniczną, Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Centralnym Biurem Antykorupcyjnym.

Realizacja wymienionych zadań w znaczący sposób przyczynia się do zwiększenia efektywności w przeciwdziałaniu, wykrywaniu oraz zwalczaniu przestępczości w Polskich Siłach Zbrojnych, oraz wpływa na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa wśród żołnierzy, ich rodzin i znajomych.

Zakończenie

Psychologia behawioralna oraz psychologia ewolucji na stałe wkomponowały się w kryminalistykę (Hołyst, 2018). Ich praktyczne zastosowanie w kryminalistce wpłynęło na rozwój czynności podejmowanych w kierunkach typowania sprawców przestępstw, profilowania sprawców przestępstw (Jackson, Bekerian, 1997), ekspertyz psychologicznych (Grcar, Jaskiewicz-Obydzińska, 1981) oraz oceny zeznań i wyjaśnień (Hołyst, 2018).

Należy zaznaczyć, iż opisane podejścia przyczynowo-skutkowe wywodzące się z nurtu behawioralnego oraz teorii ewolucji wywodzącej się z nurtu ewolucyjnego, poprzez ich zwolenników oraz przeciwników, dają naoczny

przykład, jak rozległą i niezbadaną jest ogólnie nazywana nauka o ludzkich zachowaniach – psychologia.

Pomimo wielu burzliwych okresów, sporów i prób udowodnienia przez badaczy przewagi jednego nurtu nad drugim, co pewien czas dokonywany był zwrot w stronę negowanego nurtu. Jednym z przykładów takiego podejścia jest amerykańska psychologia, która w latach 20. XX wieku odwróciła się od koncepcji ewolucyjnych i została zastąpiona przez radykalny behawioryzm. Według podejścia behawiorystycznego wszystkie ludzkie zachowania można wytłumaczyć przy pomocy kilku nadrzędnych zasad, które rządzą procesami uczenia. Jednakże lata 60. XX wieku należały do badań empirycznych, kwestionujących zasadnicze prawa uczenia się. Ogromna ilość zebranych danych doprowadziła do pewnego rodzaju rewolucji poznawczej, zbudowanej na metaforze komputerowej ludzkiego umysłu, jako systemu odbierającego oraz przekształcającego otrzymywane informacje, przy udziale wyspecjalizowanych procedur (Hołyst, 2018).

Perspektywa psychoewolucyjna wskazuje obiecujące kierunki niewzględniane przez inne podejścia. Daje możliwość poznania wielu inaczej niewytłumaczalnych zjawisk, takich jak: przewaga działań agresywnych wśród mężczyzn, powszechność zazdrości seksualnej jako głównej przyczyny przemocy w małżeństwie, oraz konflikty w rodzinach przybranych. Ujęcie to można więc traktować jako krok w kierunku pełnej interakcyjnej teorii ludzkiej agresji.

Pomimo powyżej przedstawionych informacji, w psychologii cały czas trwa spór wśród ludzi nauki na temat tego, który z nurtów jest bardziej efektywny i przynosi większe korzyści w pracy z pacjentami, prowadzeniu badań i ściganiu przestępców.

W ocenie autora, przedstawione nurty współczesnej psychologii odgrywają istotną rolę w kryminalistyce. Nasuwa się wniosek, iż wykorzystywanie przez organy ścigania przeznaczonych dla psychologii kryminalistycznej naukowych opracowań może przyczynić się do wzrostu poziomu bezpieczeństwa publicznego.

Żandarmeria Wojskowa, jako formacja powołana do przeciwdziałania i zwalczania przestępczości w środowisku wojskowym, wykorzystuje możli-

wości płynące z nauki, jaką jest kryminalistyka, takim przykładem jest wyposażone w nowoczesne laboratorium kryminalistyczne, Centrum Szkolenia ŻW w Mińsku Mazowieckim.

Wykorzystanie nurtu behawiorystycznego i ewolucjonistycznego w kryminalistyce, może wpłynąć na zwiększenie wykrywalności, ujawniania, przeciwdziałania i zwalczania przestępczości, co przyczynia się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa publicznego.

Streszczenie: W artykule przedstawiono wykorzystywane w kryminalistyce psychologiczne nurty: behawioralny i ewolucyjny. Powyższe nurty są nierozłączną częścią nauki (kryminalistyki), zajmującej się wykrywaniem prawnie określonych ujemnych zjawisk społecznych, a w szczególności przestępstw i ich sprawców oraz udowadniania istnienia lub braku związku między osobami, a zdarzeniami. Autor wprowadza i zapoznaje czytelników z najważniejszymi informacjami na temat przedmiotowych nurtów. Wskazuje na trwający od wielu lat spór wśród ludzi nauki na temat tego, który z nurtów jest bardziej efektywny i przynosi większe korzyści w pracy z ludźmi, prowadzeniu badań czy też ściganiu przestępców. Wskazuje na fakt, iż organy ścigania mogą uzyskać większą efektywność w zwalczaniu i wykrywaniu przestępczości dzięki opieraniu się na naukowych opracowaniach, dedykowanych psychologii kryminalistycznej. Autor w przedmiotowym artykule porusza temat kryminalistyki w Żandarmerii Wojskowej, która w efektywny sposób wykorzystuje dostępne naukowe zasoby, między innymi poprzez ciągle specjalistyczne szkolenia oraz specjalistyczno- szkoleniową jednostkę „Centrum Szkolenia ŻW w Mińsku Mazowieckim”. W zakończeniu główny nacisk położono na konieczność wykorzystywania wiedzy z naukowych źródeł, która w znaczny sposób mogłaby przyczynić się do zwiększenia efektywności w procesach: ujawniania, wykrywania, przeciwdziałania i zwalczania przestępczości w naszym kraju.

Abstract: The article presents the psychological trends used in forensics: behavioral and evolutionary. The above trends are an inseparable part of science (forensic science), dealing with the detection of legally defined negative social phenomena, in particular crimes and their perpetrators, and proving the existence or lack of a connection between people and events. The author introduces and acquaints readers with the most important information about the subject trends. It points to the long-lasting dispute among scientists about which of the currents is more effective and brings more benefits at work with people, conducting research or prosecuting criminals. He points to the fact that law enforcement agencies can achieve greater efficiency in combating and detecting crime by relying on scientific studies dedicated to forensic psychology. In this article, the author discusses the subject of forensic science in the Military Police, which effectively uses the available scientific resources, among others, through continuous specialist training and a specialized training unit "Training Center of the Military Police in Mińsk Mazowiecki". In the conclusion, the main emphasis was placed on the need to use knowledge from scientific sources, which could significantly contribute to increasing the effectiveness in the processes of: disclosure, detection, prevention and combating crime in our country.

Słowa kluczowe: kryminalistyka, Żandarmeria Wojskowa, przestępczość, psychologia, bezpieczeństwo, behawioryzm, ewolucjonizm

Keywords: criminalistics, Military Police, criminality, psychology, security, behaviourism, evolutionism

Bibliografia

- Baumeister, R.F. (1997) *Evil: Inside Human Cruelty and Violence*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Buss, D.M., Dedden, L.A. (1990). Derogation of competitors. *Journal of Social Relationships*, 7(3), 395–422,
- Buss, D.M. (2001). *Psychologia ewolucyjna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Buss, D.M. (2004). *Evolutionary Psychology. The New Science of Mind*. New York: Routledge.
- CSZW (Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej) (b.d.). *Zadania*. Pobrane 18 sierpnia 2023 z: <https://cszw.wp.mil.pl/pl/pages/zadania-2017-01-16-4/>.
- Duntley, J.D., Buss, D.M. (2008). Ewolucja zła. Krzywdzenie innych: konteksty, przyczyny i konsekwencje. W: A.G. Miller (red.), *Dobro i zło z perspektywy psychologii społecznej* (s. 136–162). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Fodor, J.A. (1983). *The Modularity of Mind*. Cambridge: The MIT Press.
- Gręcar, M., Jaśkiewicz-Obydzińska, T. (1981). Ekspertyza psychologiczna. W: J. Markiewicz (red.), *Ekspertyza sądowa. Wybrane zagadnienia* (s. 762–868). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hamilton, D.W. (1964). The genetical evolution of social behaviour. *Journal of Theoretical Biology*, 7(1), 1–16.
- Haselton, M.G., Buss, D.M. (2000). Error management theory: A new perspective on biases in cross-sex mind reading. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 81–91.
- Holyst, B. (2011). *Wiktymologia*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Holyst, B. (2018). *Psychologia kryminalistyczna*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Jackson, J.L., Bekerian, D.A. (1997). *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*. New York: John Wiley&Sons.
- Kokińska, A., Kaleta, T. (2015). Behawioryzm i behavior — myśl filozoficzna i badania przyrodnicze. *Kosmos. Problemy Nauk Biologicznych*, 64(2), 221–27.
- Kozielecki, J. (1998). *Ogólne koncepcje psychologiczne człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Pawłowski, B., Danel, D. (2009). Psychologia ewolucyjna — nauka o adaptacjach i ewolucyjnej inercji ludzkiego umysłu. *Kosmos. Problemy nauk biologicznych*, 58(3–4), 573–583.

- Skinner, B.F. (2000). Pół wieku behawioryzmu. W: J. Siuta, K. Krzyżewski (red. nauk.), *Behawioryzm i psychologia świadomości*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Tooby, J., Cosmides, L. (2005). *Conceptual foundation of evolutionary psychology*. W: D.M. Buss (ed.), *The Handbook of Evolutionary Psychology* (s. 5–67). New York: John Wiley&Sons.
- Warr, M. (1992). Altruistic fear of victimization in households. *Social Science Quarterly*, 73(4), 723–736.
- Wilson, M., Daly, M. (1985). *Competitiveness, risk-taking, and violence: The young male syndrome*. *Ethology and Sociobiology*, 6(1), 59–73.